

Landschap verbindt

door drs. B.J.M. (Ben) van Essen, lid RLG en voorzitter Vereniging Kleine Kernen Limburg

Lezing (samenvatting) ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het IKL op 10 november 2006

Ik feliciteer de stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) graag met haar 25-jarig jubileum! Dank voor de uitnodiging om hier vanuit de Raad voor het Landelijk Gebied en de Vereniging Kleine Kernen Limburg (VKKL) iets te mogen zeggen over de participatie van derden in het landschap (rol van boeren, burgers, buitenlui en het vrijwilligerswerk in brede zin). Ik loop daarbij drie punten na:

1. Het belang van Groen (zie RLG-advies 'Recht op groen');
2. Landschap verbindt;
3. Verbinding naar de toekomst.

1. Het (toenemende) belang van Groen > recht op Groen

De aandacht voor (cultuur)landschap neemt toe:

- Stijgende waardering bij de bevolking (zie bijv. de VROM-enquête „Beleid met burgers“. Daarin hebben burgers aangegeven groen in de stad zeer belangrijk te vinden).
- De verkiezingen: Er is bij de landelijke politiek duidelijk belangstelling voor groen in de verschillende verkiezingsprogramma's van de politieke partijen. Dit is een signaal dat groen hoger op de agenda komt te staan.
- We steeds beter duidelijk maken dat natuur en landschap ook te zien zijn als een onmisbare bron van gezondheid, identiteit en een economische inkomensbron.

Daar zitten ook schaduwkanten aan:

- Is we Landschap alleen maar zien als een soort gebruiksgoed is dat gevaarlijk. Het IKL is voortgekomen uit het feit dat functionele landschapselementen (verbonden met bijv. agrarische sector) verdwenen door veranderende bedrijfsvoering. Dus: functie weg à landschap weg (boeren weg à wat gebeurt er dan met landschap?). Echter: natuur en landschap hebben ook een eigen intrinsieke en historisch waarde.
- De Rode ruimtelijke claims blijven toenemen. Dat blijft een bedreiging voor het landschap. Kijk maar eens naar de Nieuwe Kaart van Nederland. Als we alles bouwen wat daarop staat, blijft er weinig over. Maar er is hoop: de bevolking krimpt. In een recente studie van de landelijke planbureaus wordt aangegeven dat we zo langzamerhand echt op de rem moeten trappen met bouwen, want straks hebben we veel minder nodig.

Deze elementen komen (ook) terug in: 'Recht op groen' advies over de groene kwaliteit van de openbare ruimte. De Raad Landelijk Gebied stelt daarin dat de betekenis van groene kwaliteit (het maatschappelijk rendement) nog onvoldoende wordt erkend en dat de groene kwaliteit van de openbare ruimte wezenlijk is voor de leefbaarheid, de gezondheid, de economie, de biodiversiteit en natuur.

De ministers van LNV en VROM zijn het in hun reactie (oktober 2006) ten zeerste met de Raad eens dat groen een wezenlijke bijdrage kan leveren in het oplossen van vele maatschappelijke problemen. Groen biedt kansen voor het oplossen van problemen met betrekking tot mobiliteit, milieu, gezondheid, lichaamsbeweging, vestigingsklimaat en biodiversiteit. Dit onder het motto „6 halen, 1 betalen“. Het Rijk wil actief invulling geven aan zijn medeverantwoordelijkheid voor de groene kwaliteit van de openbare ruimte in de stedelijke omgeving en aan het „recht op groen“ van elke burger. De minister zegt een aantal acties toe:

- Rondom het thema jeugd, natuur en gezondheid werkt LNV samen met andere partijen aan een actieplan.
- In het tweede Meerjarenprogramma Vitaal Platteland dat begin dit jaar is uitgebracht is reeds opgenomen dat het Rijk een stimuleringspunt voor gemeenten wil opzetten op gebied van groen.
- Ten aanzien van de kosten en baten van de groene openbare ruimte zal een kwalitatieve analyse worden gemaakt van landschap en groen. Dit zal met de planbureaus (RPB, MNP) worden opgepakt.

2. Landschap verbindt

Het IKL zet zich in voor cultuurlandschap. Die term geeft al aan dat het gaat om landschap in verbinding met de mens. Het cultuurlandschap verandert voortdurend. Door het verdwijnen van veel boeren hebben we steeds meer burgers in het buitengebied. Willem Foorthuis (zie: *Nieuwe Oogst*, 19 augustus 2006: '*Stille revolutie op het platteland*') spreekt zelfs van een Stille revolutie op het platteland: niet de landbouwfunctie is

langer bepalend maar de woonfunctie. 60 tot 80% van het platteland is gekoppeld aan de functie Wonen. Al die burgers in het buitengebied hebben een stijgend belang bij (aantrekkelijk) landschap: omdat ze er in wonen, maar ook omdat ze het in eigendom hebben (o.a. particulier natuurbeheer).

De stijgende aandacht voor de woonomgeving zie je ook terug in toegenomen aandacht voor Leefbaarheid of Quality of Live. Omdat burgers hun woonomgeving zo belangrijk vinden, zijn ze ook bereid om zich daarvoor in te zetten. Dat levert sterke voorbeelden op van vrijwillige inzet/kracht:

- Burgers bouwen zelf een nieuw gemeenschapshuis voor het dorp Veulen;
- De Locht, streekmuseum in Horst waar meer dan 160 vrijwilligers actief zijn;
- De Groengroep Sevenum, die zich zeer actief inzet voor landschapsbeheer;
- De Knapzakroutes die begonnen bij Dorpsraden in Drenthe en uitgegroeid zijn tot een erkend fenomeen;
- Je ziet dat terug in een initiatief als Knopen Lopen in Sevenum: een groep vrijwilligers die een wandelroute van meer dan 80 km uitzetten en gaan beheren;
- Ook het IKL zelf levert met de inzet van 6000 vrijwilligers per jaar een geweldig voorbeeld

Een ander mooi voorbeeld is het dorp Dwarsgracht in de Weerribben (Zie: *Landwerk 4-2006: 'De kunst van het verleiden'*). Dwarsgracht is een fraai waterstreekdorp in het natuurmonument De Wieden (Noordwest Overijssel). Ook in Dwarsgracht zijn veel boeren gestopt. Veel van die boerderijen gingen naar burgers. Door verandering van het economisch leven veranderde ook het landschap: hooilanden die niet meer gemaaid worden, boerengeriefbosjes worden niet meer bijgehouden. Het dorpslandschap dreigde zijn eeuwenoude identiteit te verliezen. Natuurmonumenten was zich daarvan bewust maar was vaak geen eigenaar. De burgers van Dwarsgracht verenigden zich in de Stichting "Naobers van Zudert" en zijn zelf met het beheer van het dorpslandschap aan de slag gegaan. Natuurmonumenten ondersteunt de stichting. De naobers zijn bereid om voor het product landschap een flinke bijdrage te leveren in de vorm van arbeid en financiële middelen. Daarmee wordt tevens de leefbaarheid bevorderd, inclusief een betere integratie tussen de oorspronkelijke bewoners en nieuwkomers.

Overigens gaat het niet alleen om burgers die een belangrijke bijdrage leveren in landschapsbehoud. Kleinschalige landbouw (30 % van de boerenbedrijven) en deeltijdbedrijven bieden bijvoorbeeld een belangrijk potentieel voor kwaliteitsinvesteringen in het landschap (Zie: *Landwerk 3-2006: 'Kleinschalige landbouw biedt kansen voor landschap'*).

Bij al doe zaken ligt de winst niet alleen in het behoud van landschap, maar ook in de verbinding van mensen die zich gezamenlijk voor een doel inzetten. Dat levert een sterke bijdrage aan sociale samenhang in de gemeenschap, nieuw noaberschap dus.

3. De toekomst: kansen en bedreigingen

Mogen we verwachten dat we in de toekomst nog meer van deze mooie voorbeelden zien ontstaan? Ik zie op dat punt zowel bedreigingen als kansen.

Bedreigingen:

- Groen verliest nog te vaak van rood. We moeten met zijn allen harder op de rode rem trappen;
- Jongeren/allochtonen hebben weinig met landschap (vooral stedelingen?).

Kansen:

- De aandacht voor een aantrekkelijke en leefbare woonomgeving stijgt nog steeds. De Vereniging van Kleine Kernen Limburg speelt daar onder andere op in door met bewoners zogenoemde Dorpsplannen te maken. Al 30 dorpen in Limburg hebben zo'n Dorpsplan en nog eens 20 zijn er mee bezig. *Het initiatief van IKL om ommetjes te stimuleren pas daar prima in.*
- Er zit veel kapitaal in het buitengebied. Zie bijvoorbeeld de Verpaarding en de aandacht voor particulier natuurbeheer. Daar liggen grote kansen: particulieren willen best in tijd en geld in landschap investeren. Maar dat moet wel begeleidt worden anders krijgen we nog meer verrommeling (witte linten en hekjes, opstallen en bouwwerken die niet in het landschap passen). *Daarin is een organisatie als IKL (advies, cursussen e.d.) dus heel hard nodig.*

Er ligt dus nog een prachtige toekomst voor de stichting IKL: verbinding van mensen rondom landschap wordt alleen maar belangrijker (en kansrijker).